

بدپذیری، آسیبها، علل و راهکارهای اصلاح آن

سعید غلامرضایی^۱

چکیده

پذیرش نوآوری و فناوری، توسط جامعه مخاطب اساس بنیاد تحول، گسترش و پیشرفت می باشد؛ چرا که در صورت پذیرش یک نوآوری، جامعه به سمت تحول و توسعه پیش خواهد رفت. در این بین با مروری بر مدل پذیرش نوآوری و چرخه پذیرش فناوری هنگامی که جامعه مخاطب به طور کامل و تمام عیار آن پدیده را نمی پذیرد، معمولاً با شکست پذیرش، استفاده ناقص و نادرست از آن شده که نتیجه آن وقوع پیامدهای منفی خواهد بود. با مروری بر علل بدپذیری، می توان آنها را به چند علل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ماهوی پدیده (نوآوری) دسته بندی نمود. هدف این مقاله مروری، تبیین مفهوم بدپذیری، علل و آسیبهای آن در پایداری راهکارهای کاهش و یا رفع این معضل می باشد.

کلمات کلیدی: پذیرش، نوآوری، بدپذیری

^۱ استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه لرستان

مقدمه:

بر اساس ادبیات پذیرش، به طور اجمالی، رفتار پذیرش به صورت "تصمیم به ادامه استفاده تمام عیار و کامل از یک نوآوری" (Rojers, ۱۹۶۲) و یا "پذیرفتن^۲ و ادامه استفاده از یک نوآوری" (Robertson, ۱۹۷۱) تعریف می شود، که ولکینگ (Wilkening, ۱۹۵۳) پذیرفتن را شامل دو موضوع تایید مثبت و پذیرش^۳ می داند. کلونگان و کووارد، تایید را ارزیابی مثبت پیرامون یک عمل و پذیرش را به معنی ورود، قرار گرفتن و جا افتادن یک نوآوری در الگوی رفتاری، تعریف می کنند (Klonglan and Coward, ۱۹۷۰).

در این بین بر اساس فرایند پذیرش، روند پذیرش نوآوری شامل آگاهی، علاقه مندی، ارزیابی، آزمایش و اقدام می باشد (Rojers, ۱۹۶۲) ولی با مشاهده جامع و مشروح این مدل می توان به این نکته توجه نمود که در پاسخ به نوآوری، در فرایند پذیرش امکان به تعویق انداختن و منفعل ماندن فرد اقدام کننده به پذیرش وجود دارد (Nabihet al., ۱۹۹۷).

با جمع بندی مطالب و تعاریف یاد شده می توان پذیرش یک نوآوری را "تصمیم و اقدام به بکارگیری پایدار، کامل، تمام عیار و درونی شده یک پدیده" تعریف نمود.

با دقت در این جمع بندی و تعریف راجرز، یک نکته در پذیرش قابل تامل می باشد و آن استفاده و بکارگیری کامل و تمام عیار^۴ از پدیده (نوآوری) می باشد که در صورت عدم دستیابی و تحقق به این مهم، می توان گفت که پذیرش به فرجام نرسیده است. در صورتی که ظاهر امر، فرد موضوع را پذیرفته است؛ ولی حتی اگر این پذیرش مستمر و پایدار باشد و الگوی رفتاری فرد نیز شده باشد؛ اما به دلیل اینکه پدیده را ناقص و تمام عیار نپذیرفته، متأسفانه نتیجه کار، مشاهده رفتار پذیرش شده ای است که تمامی ابعاد و اجزای نوآوری آن به منصفه عمل نرسیده است.

در واقع می توان چنین برداشت نمود که اگر چه به ظاهر و بر مبنای مشاهده سطحی فرد، نوآوری را پذیرفته است، ولی به دلیل اقدام ناقص به پذیرش، فرد مبتلا به سو پذیرش یا "بدپذیری" شده است.^۵

با جمع بندی مطالب یاد شده می توان بدپذیری را "تصمیم و اقدام به بکارگیری و استفاده از یک نوآوری به صورت انتخابی و ناقص" تعریف نمود.

آسبیهها و معضلات بد پذیري:

اگر هدف یک نوآوری را اصلاح رفتار افراد در راستای بهبود عملکرد، سودمندی اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، اصلاح الگوی های فرهنگی و اجتماعی و سیاسی و در نهایت اشاعه و گسترش این منافع در سطح جامعه بدانیم، متأسفانه در روند بدپذیری با شکلی ظاهری و سطحی از پذیرش مواجه خواهیم شد که برخی از عناصر و اجزای کلیدی - هر چند جزئی - یک نوآوری به عنوان یک سیستم در آن وجود ندارد و نتیجه این کار می تواند شامل وقوع برخی نتایج منفی و ناخواسته ای گردد که در زیر به همراه مثال اشاره می گردند:

- سو مصرف و استفاده بی رویه از یک نوآوری؛ پذیرش بیش از حد و غلط از سموم و کودهای شیمیایی، داروهای شیمیایی در دامپزشکی و پزشکی از جمله موارد بارز آن می باشد؛

- استفاده گزینشی و انتخابی از نوآوری؛ اجرای انتخابات ملی و محلی (شوراهای شهر و روستا) در سطح کشورهای در حال توسعه، بدون در نظر گرفتن همه جوانب و مراحل پیشین و پسین آن، می تواند نمونه پذیرش ناقص و گزینشی بخش های مورد نظر از نوآوری دمکراسی به شمار آید؛

^۲ acceptance

^۳ Approval and Adoption

^۴ full-scale use

^۵ نمونه این پدیده در تاریخ وجود داشته و بر این اساس در ادبیات نیز با عناوین مختلف به کار گرفته شده است. از جمله می توان به شعر معروف مولانا با عنوان قصه

کنیزک و خر خاتون (بخش ۵۹، دفتر پنجم، مثنوی معنوی) و یا شعر زیر در بخش ۱۴۱ دفتر اول مراجعه نمود:

شیر بی دم و سر و اشکم که دید اینچنین شیری خدا خود نا آفرید

- استفاده غلط و نابجا از نوآوری؛ استفاده از تراکتور در کارهای غیر کشاورزی همچون حمل نخاله در شهر که باعث افزایش استهلاک و کاهش عمر مفید وسیله برای هدف (اصلی) کشاورزی می‌گردد و یا استفاده از وام و تسهیلات کشاورزی در موارد غیر مرتبط که باعث استفاده نابجا از نوآوری می‌شود؛
- رسیدن به نتایج غیرمنتظره و کمتر از انتظار؛ تاثیر کمتر از انتظار استفاده از سموم به دلیل عدم رعایت زمان مناسب سمپاشی؛ و یا وقوع سقط جنین از طریق تلقیح مصنوعی به دلیل عدم رعایت زمان مناسب و یا کیفیت اسپرم ها، به عنوان نمونه هایی از عدم تحقق انتظار از نتایج یک نوآوری به حساب می‌آید.
- نتایج ناخواسته و منفی یاد شده می توانند باعث وقوع پیامدهای زیادی گردد. در این زمینه می توان به موارد زیر اشاره کرد:
  - توجیه درونی افراد به ظن و گمان اینکه نوآوری را پذیرفته اند؛
  - درونی شدن و نهادینه شدن الگوهای غلط رفتاری در جامعه که به سختی قابل اصلاح می باشند؛
  - رد و نپذیرفتن اصل و کلیت نوآوری به دلیل عدم تحقق اهداف مورد انتظار و ایجاد پیشداوری منفی نسبت نوآوری، به ویژه در بزرگسالان جامعه روستایی؛
  - عدم اعتماد و اعتقاد مخاطبان به کارگزاران ترویج به دلیل عدم تحقق نتایج؛
  - سواستفاده‌های دولتها و مسولان از اجرای نوآوری‌های نیم بند و الغای آن به جامعه به عنوان اعمال و اجرای نوآوری؛
  - افزایش هزینه های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی به دلیل سواستفاده و کاربست ناقص از نوآوری؛
  - هدررفت منابع و سرمایه های ملی و فردی .

علل وقوع بدپذیری توسط افراد جامعه:

- با توجه به ماهیت چند بعدی و سیستمی پدیده پذیرش و تاثیر عوامل فردی، سازمانی و محیطی بر آن (Backer et al., ۱۹۸۶)، بد پذیری نیز به دلایل مختلف اجتماعی، روانشناختی، فرهنگی، اقتصادی، سیاستی و حتی سیاسی رخ می دهد. در این زمینه می‌توان به طور اجمال به برخی از این دلایل اشاره نمود:
  - کم سوادى و ناآگاهی مخاطبان؛ که منجر به عدم توانایی و اشراف پیرامون تمامی اجزا و عناصر پدیده نوآوری می‌گردد؛
  - عدم زمان کافی برای جهت ارزیابی و بررسی و تامل در مراحل آگاهی یابی، ارزیابی و آزمایش فرایند پذیرش؛
  - پیچیدگی ماهیت نوآوری برای مخاطب و عدم توانایی درک کامل از ابعاد و عناصر نوآوری؛
  - پدیده تقلید فرد از جامعه و شبیه شدن به جامعه توسط فرد، بدون توجه به ابعاد و ارزیابی نوآوری؛ به ویژه در طبقات اکثریت زود پذیر و اکثریت دیرپذیر؛
  - تقلید بدون ارزیابی و بررسی از جامعه بیرونی، توسط طبقه نوآوران؛
  - ناتوانی مالی فرد برای اقدام به ارزیابی و آزمایش جامع و کامل پدیده؛
  - حاکم بودن نسبی ویژگی‌های دیرپذیران در جامعه مخاطب روستایی؛
  - کیفیت و کمیت پایین نوآوری ارایه شده توسط کارگزاران؛
  - عدم آگاهی، اشراف و مهارت کافی کارگزاران ترویج نوآوری نسبت به تمامی ابعاد و نکات حساس نوآوری؛
  - عدم مطالعات زمینه‌یابی فنی، اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فرهنگی که قرار است نوآوری در آن ترویج و اشاعه شود؛
  - عدم توانایی مالی نهادها و سازمان‌های ترویج در جهت ترویج و آموزش گام به گام نوآوری به مخاطبان؛

- کمبود نیروی انسانی ماهر و آگاه به نوآوری جهت حمایت مخاطبان در مراحل ارزیابی و آزمایش؛
- عدم باور و اطلاع مسولان بالادست نسبت به اجرای کامل و جامع ترویج و اشاعه نوآوری؛
- عدم شفافیت سیاست‌های اداری و راهبردهای ناقص سازمان‌های مجری و متصدی بخش؛
- عدم اجرای طرح‌های پایلوت در سطح ایستگاه‌ها و سطح مزرعه، جهت آشنایی و اشراف کارشناسان و متخصصان بر فن و فوت نوآوری‌های وارداتی؛
- ضعف نظام پایش و ارزیابی سازمانی در سطوح ملی و محلی برای انجام ارزیابی پیگیری و پیامد سنجی؛

راهکارهای اصلاح بدپذیری:

- با مشاهده علل و دلایل وقوع رخداد بدپذیری، می‌توان چنین برداشت نمود که برخی از این علل ناشی از ماهیت و ویژگیهای مخاطبان می‌باشد و برخی نیز ناشی از ضعف کارکردی و ساختاری سازمان‌های متصدی ترویج و اشاعه می‌باشند. از آنجایی که عمده دسته علل فردی اکتسابی، وابسته به علل سازمانی و نهادی می‌باشند، می‌توان راهکارهای زیر را جهت پذیرش کامل و اصلاح بدپذیری پیشنهاد نمود:
- اجرای طرح‌های پایلوت توسط پژوهشگران با همکاری کارشناسان ترویج و پیشگامان روستایی، جهت ارزیابی امکان سنجی و زمینه‌یابی نوآوری، به ویژه سازگارسنجی و انطباق پذیری نوآوری؛
- ایجاد تعامل مستمر بین مخاطبان، تولیدکنندگان نوآوری (Wisdom et al, 2015 as cited in Backer et al. (1986)، فناوران، محققان و کارگزاران ترویج در زمان اجرای طرح‌ها، با هدف آگاهی از جزییات نوآوری و در صورت لزوم اصلاح و سازگارسازی نوآوری با شرایط جامعه مخاطب؛
- آموزش‌های توجیهی علمی - کاربردی به مروجان در زمینه نوآوری وارد شده، با هدف رعایت نکات حساس نوآوری (زمان، مکان، مقدار و...)
- اجرای کامل و گام به گام برنامه‌های آموزشی ترویجی با هدف طراحی، اجرا و ارزیابی و پایش مستمر در جریان آموزش نوآوری؛
- استفاده از روش‌های ترویجی و تکنیک‌های رسانش نوآوری جامع و متناسب، در تمامی مراحل فرایند پذیرش به ویژه، روشهای فردی و چهره به چهره در مرحله آزمایش و اقدام؛
- حمایت‌های فنی و مالی از مخاطبان جهت اقدام به اجرای کامل و جامع نوآوری؛
- اطمینان از کمیت و کیفیت نوآوری ارائه شده به جامعه مخاطب؛
- مطالعات سبب شناسی علل بدپذیری نوآوری‌های پیشین از سوی جامعه و کاهش و یا رفع و حذف مسببها؛

منابع:

- Berta W, Teare GF, Gilbert E, Ginsburg LS, Lemieux-Charles L, Davis D, et al. The contingencies of organizational learning in long-term care: Factors that affect innovation adoption. *Health Care Management Review*. 2005; 30(4):282-292. [PubMed]
- Klonglan, G. E., and Coward, E. W. (1970), "The concept of symbolic adoption: A suggested interpretation," *Rural Sociology*, 35, 77-83.
- Nabih M. I., Bloem, j. G. and Poiesz, T. B.C. (1997), "Conceptual Issues in the Study of Innovation Adoption Behavior", in *NA - Advances in Consumer Research Volume 24*, eds. Merrie Brucks and Deborah J. MacInnis,

Provo, UT : Association for Consumer Research, Pages: ۱۹۰-۱۹۶. available on:

<http://acrwebsite.org/volumes/۸۰۴۱/volumes/v۲۴/NA-۲۴>

- Robertson, Thomas S. (۱۹۷۱), Innovative Behavior and Communication, New York: Holt, Rhineart & Winston.
- Rogers, Everett M. (۱۹۶۲), Diffusion of Innovations, New York: The Free Press.
- Wilkening, Eugene A. (۱۹۵۳), Adoption of Improved Farm practices as Related to Family Factors, Madison: Wisconsin Agricultural Experiment Station, Research Bulletin ۱۸۳.
- Wisdom, J. P. Chor K. H. B , Hoagwood, K. E. and Horwitz, S M. (۲۰۱۵), Innovation Adoption: A Review of Theories and Constructs, Adm Policy Ment Health. Author manuscript; available in PMC ۲۰۱۵ Jul ۱. Published in final edited form as: Adm Policy Ment Health. ۲۰۱۴ Jul; ۴۱(۴): ۴۸۰-۵۰۲. doi: ۱۰.۱۰۰۷/s۱۰۴۸۸-۰۱۳-۰۴۸۶-۴